

De mosflora van de Ruïnekerk te Bergen (NH)

Ben Kruijsen

Dit artikel werd eerder in december 1991 gepubliceerd in de "Atlas van de Natuurgebieden in de gemeenten Alkmaar en Bergen", uitgegeven door Werkgroep Natuuratlas Alkmaar-Bergen. Deze atlas kan telefonisch worden besteld bij de heer L. Bruinenberg te Alkmaar (tel. 072-121110) en kost f 12,50.

Inleiding

De Ruïnekerk is een bekende historische plaats in de gemeente Bergen en wordt o.a. gekenmerkt door de aanwezigheid van oude muren. Dit milieutype biedt de mogelijkheid voor de ontwikkeling van bijzondere gemeenschappen, waaronder muurvegetaties.

Omdat muurvegetaties bijzonder zijn en worden bedreigd als gevolg van de Nederlandse 'opruim- en schoonmaakwoede' staan ze de laatste tijd steeds meer in de belangstelling van natuurbeschermers en beleidsmakers. Het Ministerie van Landbouw en Visserij publiceerde kortgeleden een handleiding over muurmilieus en het beheer ervan (Sneep, 1988). Ook de provincie Noord-Holland bracht een studierapport hierover uit (Denters, 1990). In dit rapport wordt aandacht gevraagd voor de mogelijkheden van een muurplantvriendelijk groenbeheer. Belangrijk aandachtspunt in de publicaties is de achteruitgang van muurvegetaties door restauratiewerkzaamheden.

Rond de Ruïnekerk komen ook enkele oude karakteristieke lindebomen voor. Ze zijn structuurbepalende elementen in dit deel van Bergen, dat wordt gerekend tot Beschermd Dorpsgezicht.

De natuur

Als gevolg van restauratiewerkzaamheden zijn de muurvegetaties op de muren van en rond de Ruïnekerk achteruitgegaan. Heden ten dage valt vooral de dichte klimopbegroeiing van de ruïnewaand op. Typische muurplanten als Muurvaren en Muurleeuwebek kunnen met enig zoeken op de kerkmuur worden aangetroffen. Bij de Provinciale Milieu-inventarisatie (P.W.S., 1986) in 1986 bleek de Muurvaren als

komen. De Muurleeuwebek heeft zich kennelijk onlangs gevestigd. Het wordt niet uitgesloten geacht, dat aan de bovenzijde van de ruïnmuur nog andere muurplanten groeien, zoals bijvoorbeeld het Plat beemdgras.

Op één plaats van de ringmuur rond het kerkhof treffen we een groeiplaats met een rijke muurflora aan. Het betreft de lage muur ter hoogte van het postkantoor. Er komen soortenrijke mos- en korstmosvegetaties op voor, met name op de twee schuine bovenkanten van de muur. De noordwaarts gerichte zijde is bijzonder rijk begroeid. Een recente inventarisatie van de muur (zie Tabel 1) leverde maar liefst 18 mossorten op! De groeiplaats is circa 15 meter lang.

Tabel 1. Resultaat inventarisatie noordelijke lage muur bij de Ruïnekerk d.d. 1 april 1989 door B. Kruijsen.

De met een * gemerkte soorten komen in Nederland vrijwel uitsluitend op stenen substraten voor. In Nederland minder algemeen voorkomende soorten zijn onderstreept. Mosnamen zijn ontleend aan Touw en Rubers (1989).

<u>mossoort</u>	<u>wetenschappelijke naam</u>
Beek-pluisdraadmos	<i>Amblystegium riparium</i>
Boom-snavelmos	<i>Rhynchostegium confertum</i>
* <u>Breedbladig dubbeltandmos</u>	<u><i>Didymodon trifarius</i></u>
Fijn laddermos	<i>Eurhynchium praelongum</i>
Gedraaid knikmos	<i>Bryum capillare</i>
Gewoon dikkopmos	<i>Brachythecium rutabulum</i>
Gewoon klauwtjesmos	<i>Hypnum cupressiforme</i>
* Gewoon muisjesmos	<i>Grimmia pulvinata</i>
Gewoon krulmos	<i>Funaria hygrometrica</i>
Gewoon pluisdraadmos	<i>Amblystegium serpens</i>
Gewoon smaragdsteeltje	<i>Barbula convoluta</i>
Grof korreltjes-knikmos	<i>Bryum bicolor</i> (s.s.)
* Grijsz haarmuts	<i>Orthotrichum diaphanum</i>
lepemos	<i>Zygodon viridissimus</i>
* <u>Muur-dubbeltandmos</u>	<u><i>Didymodon vinealis</i></u>
* Muurmos	<i>Tortula muralis</i>
Knikmos-soort	<i>Bryum spec.</i>
Purpersteeltje	<i>Ceratodon purpureus</i>

De meest zeldzame soort welke op de muur voorkomt, is het Breedbladig dubbeltandmos. Sommige soorten domineren en vallen erg op dankzij de grote hoeveelheid planten met sporenkapsels. Het zijn het Gedraaid knikmos en het Muurmos. Op enkele plaatsen groeit het Boom-snavelmos. Ook deze soort kapselt veel. Voor de overige soorten zie Tabel 1. Op dit muurgedeelte komen tevens meerdere korstmossoorten voor.

De soortensamenstelling en de uitbundigheid van de vegetaties op deze muur wijzen op vochtige milieu-omstandigheden en een relatief hoog kalkgehalte van het substraat.

Voorgaande begroeiing is tot nu toe gespaard gebleven, omdat dit muurgedeelte (nog) niet gerestaureerd is. Het overgrote deel van de ringmuur is onlangs gerestaureerd. Dit is kennelijk rigoureuus gebeurd, gezien de soortenarmoede van de rest van de muur. Alleen het, in Nederland zeer algemeen op stenen voorkomende, Muurmos komt erop voor.

Hoewel dit niet nader is onderzocht, is het zeer wel mogelijk dat er specifieke ongewervelde dieren op de oude muurgedeelten voorkomen (Cie Inv. en Nat.besch. van de Ned. Ent. Ver., 1989). Deze zijn bijvoorbeeld tussen de moskussens te verwachten. Maar ook de zuidwaarts gerichte kale muurgedeelten kunnen een specifieke en van het voorgaand milieu afwijkende microfauna herbergen.

De klimopbegroeiing aan de zuidzijde van kerk en ruïnmuur is een gunstig nestelplaats voor zangvogels. Elders in Nederland is op vergelijkbare plaatsen ook wel de Bosuil broedend aangetroffen.

Beheerssuggesties

Behoud en bescherming van de muren van en rond de kerk, met name de met muurplanten begroeide delen, is zeer wenselijk. Van enigerlei vorm van muurschoning dient te worden afgezien. Bij toekomstige restauraties is het wenselijk zoveel mogelijk met de aanwezige vegetaties rekening te houden. Ook micromilieus (een gat, een brokkelige steen, een uitstekend stuk, etc.) dienen zoveel mogelijk behouden te blijven. Dit met het oog op de microbiotopen voor kleine ongewervelde

blijven. Dit met het oog op de microbiotopen voor kleine ongewervelde dieren (springstaarten, mijten, metselbijtjes, spinnen, pissebedden, landslakken e.a.).

Vuistregel bij het onderhoud van muren en andere stenen objecten met bijzondere vegetaties of diersoorten is: beter regelmatig beheerswerkzaamheden op steeds verschillende muurdelen uitvoeren dan in één keer restauratie van de gehele muur. De herplaatsing van begroeiende muurdelen, het gebruik van kalkrijke mortel en het scheppen van micromilieus bij restauraties zijn enkele voorbeelden van natuurvriendelijk muurbeheer. Restauraties betreffen vaak specifieke omstandigheden. Het is derhalve verstandig tijdig contact op te nemen met een beheersadviserende instantie, alsvorens tot restauratie over te gaan.

Het is wenselijk de oude bomen rond de Ruïnekerk zolang mogelijk te sparen. Bij verwijdering is herplant van niet al te jonge lindebomen aanbevelenswaardig. Hierdoor blijft het karakteristieke dorpsgezicht grotendeels behouden.

Literatuur

- Commissie voor inventarisatie en Natuurbescherming van de Nederlandse Entomologische Vereniging, 1989. Minimilieus van minifauna: microbiotopen van ongewervelde dieren. In: Insektenfauna en Natuurbeheer, (red. W.N.Ellis). Wetenschappelijke Mededeling nr. 192. Utrecht, Stichting Uitgeverij KNNV.
- Denters, T., 1990. Muurplanten in Noord-Holland: bijzonder en bedreigd. Studierapport Dienst Ruimte en Groen, Provincie Noord-Holland, Haarlem.
- Sneep, J.W., 1988. Handleiding voor de bescherming van bedreigde muurplanten. Ministerie van Landbouw en Visserij, Den Haag.
- Provinciale Waterstaat van Noord-Holland, 1986. Basisgegevens Milieu-inventarisatie 'flora en vegetatie' 1986. Interpretatie voor rekening van de auteur.
- Touw, A. & W.V.Rubers, 1989. De Nederlandse bladmossen. Stichting Uitgeverij KNNV.

Contactadres muurbeheer:

Werk- en adviesgroep Muurplanten Noord-Holland
contactpersoon Ton Denters
John Franklinstraat 38-I
1056 TD Amsterdam
tel: 020-6164105

